

Кузнєцов К. В.

кандидат наук з державного управління, національний експерт з ГОБ в Україні, Проєкт ГОБ, Київ, Україна, axio@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4077-0881>

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА АКАДЕМІЧНУ МОБІЛЬНІСТЬ

***Анотація.** Досліджено норми міжнародного та українського законодавства з питань академічної мобільності. Здійснено оцінку результативності програмних інструментів в рамках співробітництва України та інших країн-учасниць програми Східного партнерства з країнами Європейського Союзу протягом 2015–2018 рр. Проаналізовано основні елементи системи реалізації права українських студентів на академічну мобільність та бар'єри, що можуть ускладнювати цей процес. Здійснено порівняльну оцінку участі України та деяких інших країн у програмі Еразмус+. Досліджено роль та перспективи розвитку віртуальної форми навчання у закладах вищої освіти в контексті академічної мобільності. Зроблено висновок, що розвиток дистанційного онлайн навчання є вагомим й перспективним чинником посилення конкурентоспроможності української освіти та зростання рівня її інтернаціоналізації.*

***Ключові слова:** академічна мобільність, Болонська декларація, дистанційне навчання, Еразмус+, право на мобільність.*

Рис. 1. Табл. 1. Літ.14.

JEL classification: I23.

Система освіти функціонує в умовах постійних змін, що пов'язано з необхідністю її адаптації до умов ринку, які змінюються під впливом процесу глобалізації. В результаті такої адаптації, як правило, відбувається зростання якості освіти та наукових досліджень, що допомагає випускникам закладів вищої освіти (ЗВО) та науковцям конкурувати на ринку праці Європи, Азії та Америки.

Вплив глобалізації обумовив зростання попиту на кваліфіковану робочу силу, що, у свою чергу, призвело до формування політики, спрямованої на залучення кваліфікованих мігрантів з-за кордону. Одним з можливих факторів, що підтримуватиме цей процес, є мобільність сту-

дентів під час здобуття вищої освіти. Провідні країни світу, включаючи Сполучені Штати Америки, Японію та Велику Британію, намагаються залучити висококваліфікованих мобільних працівників через політику, пов'язану з програмами студентської мобільності [1].

Встановлення причинно-наслідкового зв'язку між навчанням за кордоном і мобільністю на ринку праці є складним завданням, оскільки студенти, які вирішили навчатися за кордоном, багато в чому відрізняються від студентів, які здобувають освіту на батьківщині.

Як свідчать дослідження, участь студентів різних європейських університетів у програмах мобільності

підвищує вірогідність подальшого працевлаштування за кордоном на 15–20 %. Зокрема, це стосується участі в програмі ЄС Еразмус+ [2].

На міграцію робочої сили, що сформована з випускників університетів, які повністю або частково проходили навчання за кордоном, мають вплив декілька основних факторів. По-перше, це рівень заробітної плати, яку отримуватиме випускник, що зазвичай, перевищує рівень оплати в рідній країні. По-друге, є більш м'які фактори: вплив культурного середовища іншої країни, рівень розвиненості її державних та суспільних інститутів, забезпечення захисту громадянських прав тощо.

Як правило, студенти під час навчання за кордоном набувають навички, що мають значення на ринку праці, наприклад, знання про особливості ведення місцевого бізнесу, набуття важливих ділових контактів. Академічна мобільність розширює можливості працевлаштування випускників ЗВО та стимулює до пошуку роботи за кордоном.

Закон України «Про освіту» констатує, що здобувачі освіти мають право на навчання впродовж життя та академічну мобільність. Цей закон також визначає, що держава повинна створити відповідні умови, які дадуть можливість усім учасникам освітнього процесу реалізувати право на здійснення міжнародної академічної мобільності [3].

Конкретне визначення терміну «академічна мобільність» містить Закон України «Про вищу освіту». Так, цей термін означає, що академічна мобільність – це можливість учасників освітнього процесу навчатися, викладати, стажуватися чи прово-

дити наукову діяльність в іншому закладі вищої освіти (науковій установі) на території України чи поза її межами [4].

Розвитку академічної мобільності сприяє європейська кредитна трансферно-накопичувальна система, яка є інструментом трансферу і накопичення кредитів, що використовується в Європейському просторі вищої освіти з метою надання, визнання, підтвердження кваліфікацій та освітніх компонентів.

Закон України «Про вищу освіту» визначає, що здобувачам вищої освіти, які реалізують право на академічну мобільність протягом навчання, стажування чи здійснення наукової діяльності в іншому закладі вищої освіти (науковій установі) на території України чи поза її межами гарантується збереження місця навчання та виплата стипендії відповідно до положення про порядок реалізації права на академічну мобільність. Такі особи не відраховуються зі складу здобувачів вищої освіти [4].

Україна згідно з положеннями Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (ЄС) має відповідні механізми співпраці з ЄС, що створюють умови для успішних реформ у різних соціально-економічних сферах, у тому числі у царині освіти і науки [5].

Прикладом такого механізму є Програма ЄС Еразмус+. Ця програма з бюджетом 14,8 млрд євро впроваджується з 2014 по 2020 рр. та охоплює сферу освіти на всіх рівнях, включаючи шкільну освіту (Comenius), вищу освіту (Erasmus), міжнародну вищу освіту (Erasmus Mundus), професійну освіту та навчання (Leonardo da Vinci) та навчання дорослих (Grundtvig).

Програма характеризується значним міжнародним виміром, спрямованим на співробітництво між ЄС та країнами-партнерами.

Одним з основних принципів реалізації програми Еразмус+ є створення урядами країн – учасників програми умов для реалізації права студентів та науковців на мобільність. Такий підхід повністю відповідає завданням Болонського процесу, заснованому ще у 1999 р. В рамках програми Еразмус+ мобільність означає фізичне переміщення студентів до країни, відмінної від країни проживання, з метою отримання освіти та може мати форму стажування, молодіжних обмінів, вивчення мови тощо.

Головними цілями програми Еразмус+ є підвищення рівня ключових компетенцій і навичок, зокрема, за рахунок розширення можливостей для мобільності та через посилення співпраці між освітніми установами й роботодавцями. Також зазначена програма повинна сприяти поліпшенню якості діяльності освітніх закладів через інноваційну складову та транснаціональне співробітництво між провайдерами освіти та іншими зацікавленими сторонами. Характерною ознакою програми є привабливість європейських університетів, які є активними учасниками міжнародної освітньої мережі.

Перевагою програми Еразмус+ є її відкритість. Водночас для участі ЗВО країн-партнерів в реалізації цієї програми необхідне їх приєднання до «Статуту університету Еразмус» [6]. Приєднання до цієї Хартії дає змогу освітнім установам подавати заявки на фінансування для відправки та прийому студентів і персоналу до інших закладів вищої освіти. Основні

положення Хартії полягають у запровадженні таких принципів як:

- підвищення рівня якості та актуальності вищої освіти, у тому числі за рахунок мобільності та транскордонної співпраці;

- поєднання вищої освіти, досліджень та бізнесу для досконалості регіонального розвитку;

- покращення управління та фінансування на засадах Хартії;

- забезпечення діяльності моніторингової групи щодо результатів міжнародної співпраці.

В цілому в програмі Еразмус+ беруть участь 56 країн. Окрім 28 країн-членів ЄС до цієї програми приєдналися Македонія, Ісландія, Норвегія, Ліхтенштейн та Туреччина. Окрім того, статусу країн-партнерів набули Албанія, Алжир, Вірменія, Азербайджан, Білорусь, Боснія і Герцеговина, Єгипет, Грузія, Ізраїль, Йорданія, Косово, Ліван, Лівія, Молдова, Чорногорія, Марокко, Палестина, Росія, Сербія, Сирія, Швейцарія, Туніс та Україна.

Мовна підготовка є частиною досвіду Еразмус+. Володіння студентами та вченими другою мовою з огляду на процес глобалізації відкриває ширші можливості для працевлаштування. Учасники програми мають переваги при працевлаштуванні, оскільки наявність досвіду за програмою Еразмус+ характеризує студента та науковця як людину, яка готова до змін, ризиків, самовдосконалення та нових викликів [7].

Участь українських студентів в програмі Еразмус+ має певні особливості та залежить від двох основних факторів. По-перше, це кількість та географія двосторонніх договорів між українськими університетами, які є членами Хартії «Статут універ-

ситету Еразмус», та закладами вищої освіти країн-членів ЄС. Другим фактором є рішення зарубіжних університетів-партнерів щодо виділення місць для навчання українських студентів.

На ефективність програми Еразмус+ в частині реалізації права студентів на академічну мобільність впливають такі чинники, як сумісність систем вищої освіти, порядок нарахування кредитів, знання мови, фінансові питання, інформаційне забезпечення цього процесу. Окреслені фактори тією чи іншою мірою впливають на інтенсивність та результативність участі України в програмі Еразмус+, починаючи з моменту приєднання до неї. Оцінка результатів участі України в програмі Еразмус+ наведена на рисунку [8].

Помітно, що протягом зазначеного періоду роль України в проєкті Еразмус+ поступово зростала. Якщо у 2015 році кількість пропозицій, що передбачали участь України складала 299 проєктів, то у 2018 р. цей показник збільшився до 414, або на 38,5 %. Разом з цим, результативність такої діяльності не була постійною.

Наприклад, якщо у перший рік участі в програмі ЄС результативність роботи з підготовки проєктів складала 53,8 %, то у наступні два роки цей показник зріс до 67,7 % та 68,2 % відповідно. Після цього, протягом 2018 р. результативність підготовки проєктів зменшилася до 65,7 %. В середньому протягом 2015–2018 рр. показник результативності відбору проєктів за участю України склав 64,3 %. Такий рівень у по-

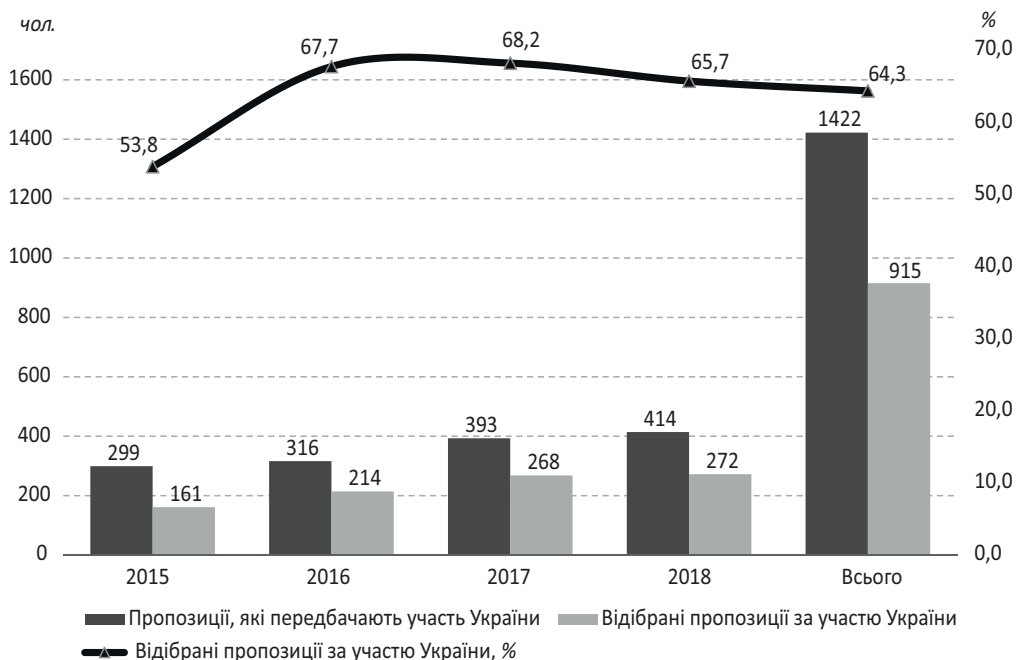

Рисунок. Участь України в програмі Еразмус+ протягом 2015–2018 рр.

Джерело: Country factsheet: Ukraine. URL: https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/resources/documents/country-factsheet-ukraine_en.

рівнянні з іншими країнами, учасниками програми ЄС «Східне партнерство» не є низьким, але і не є найбільш успішним. Так, середній показник за вказаний період для Вірменії становить 68,5 %, Білорусі – 66,7 %, Грузії – 62,6 %, Молдови – 62,1 %, Азербайджану – 51,0 % [9].

Виконання завдань академічної мобільності значною мірою залежить від рівня фінансового забезпечення. У цьому контексті доцільно розглянути показники розподілу фінансів, що виділяються з бюджету ЄС для України та інших країн, які не входять до складу ЄС. Як свідчать дані Україна протягом 2015–2018 рр. взяла участь у 915 проектах в рамках програми Еразмус+. Інші країни – учасниці Східного партнерства мають значно менші показники (таблиця).

При тому, якщо частка України за кількістю проектів за вказаний період становить 35,4 % від їхньої загальної кількості, то частка фінансування дорівнює 41 %. Для інших країн позитивне значення у різниці між питомою вагою рівня фінансування

та кількості проектів (див. стовпець 5 таблиці) спостерігався у Вірменії та Грузії), а для Азербайджану, Білорусі та Молдови цей показник має від'ємне значення.

Також важливо розглянути питання щодо кількості учасників навчання з країн Східного партнерства за програмою Еразмус+ в країнах – членах ЄС.

Протягом 2015–2018 рр. найбільша кількість студентів була з України (7259) та Грузії (3613). Разом з цим, якщо порівнювати рівень співвідношення кількості студентів, що скористалися правом на академічну мобільність за програмою Еразмус+, до загальної чисельності населення країни, то найбільший показник у Грузії – 0,097 %, а один із найменших рівнів співвідношення спостерігається в Україні – 0,017 %. Наведена інформація з одного боку свідчить про більшу успішність механізмів академічної мобільності, що сформовані урядом та університетами Грузії, а з іншого – про потребу підвищення ефективності таких механізмів в Україні. Це потребує здійснення

Таблиця

Окремі показники участі країн Східного партнерства в програмі Еразмус+ протягом 2015–2018рр.

Країна	Кількість проектів за участю	Фінансування, питома вага у бюджеті ЄС, %	Частка проектів, %	Різниця п. в. між (3) – (4)	Кількість студентів, що навчалися в ЄС	Частка у загальній чисельності населення країни, %
1	2	3	4	5	6	7
Україна	915	41	35,4	+5,6	7259	0,017283
Вірменія	309	12	11,9	+0,1	1857	0,061715
Азербайджан	229	8	8,9	-0,9	1300	0,013025
Білорусь	303	8	11,7	-3,7	1533	0,016137
Грузія	601	24	23,2	+0,8	3613	0,096863
Молдова	229	7	8,9	-1,9	1276	0,035944

Джерело: Erasmus+. URL: <https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/resources/documents>.

з боку Міністерства освіти і науки України заходів, що сприятимуть можливості реалізації права студентів на академічну мобільність.

Серед конкретних кроків щодо реалізації такого завдання слід назвати стимулювання процесів, що активізуватимуть приєднання українських університетів та інших установ вищої освіти до «Статуту університету Еразмус», та усунення бар'єрів для імплементації положень Болонської декларації.

Постановою Кабінету Міністрів України затверджено Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність [10]. Втім цей й інші законодавчі та нормативні документи не містять визначення такого терміну. Це обумовлює необхідність удосконалення зазначеного документу, враховуючи досвід країн – членів ЄС.

Відповідно до положенням Болонської декларації, що має статус міжнародного договору України, реалізація права на академічну мобільність полягає в усуненні перешкод для вільного пересування студентів з метою забезпечення доступу до освіти, а також до відповідних послуг. Тому важливо визначити, що є перешкодою для вільного пересування українських студентів та окреслити шляхи усунення таких бар'єрів [11].

Основним чинником реалізації права на академічну мобільність є наявність угоди між українським університетом та зарубіжним університетом-партнером. Як правило, такі договори містять положення щодо можливості обміну студентів та викладачів на двосторонній основі. При цьому український студент повинен узгодити програму свого навчання

за кордоном з керівництвом українського ЗВО. Як свідчить практика, складності з оформленням навчальних планів виникають у кожному п'ятому випадку, у той же час приблизно у двох третин студентів це не викликало труднощів [12].

Згідно з оцінками експертів близько 80 % студентів українських ЗВО не мали проблем під час пошуку та оформлення житла за кордоном. В спілкуванні з приймаючою установою у закордонних ЗВО 72,5 % українських учасників академічної мобільності не стикалися з тими чи іншими проблемами, водночас мали проблеми близько 20 % студентів [12].

В організації академічної мобільності важливу роль відіграють відповідні структурні підрозділи українських ЗВО. Як свідчить аналіз практичного досвіду 57,5 % українських студентів оцінюють позитивно роботу таких підрозділів. Разом з цим, кожен п'ятий учасник академічної мобільності від українських університетів дотримується негативної оцінки. Для 67,5 % учасників програм академічної мобільності обсяг виділених коштів був достатнім для проживання та навчання за кордоном, з фінансовими проблемами зіткнулися 22,5 % студентів [12].

Дослідження, проведені в окремих країнах ЄС, доводять, що фінансові обмеження є важливим фактором, який стримує участь в програмі Еразмус+. Так, 29 % студентів, які навчаються в країнах ЄС, відмовилися від участі у програмі, оскільки вважають, що кошти на навчання, виділені в рамках Еразмус+, є недостатніми для покриття їхніх витрат. Зростання кількості студентів, які

отримали досвід за рахунок участі у програмі Еразмус+, обумовлює зменшення рівня їхніх індивідуальних переваг на європейському ринку праці [13].

Основним фактором, що зумовив участь європейських студентів в програмі Еразмус+, є визнання освітніх кредитів. Так 66 % опитаних студентів визнали його найбільш важливим мотиваційним фактором участі у програмі. Близько 62 % студентів з країн – членів ЄС не влаштовував перелік університетів, що були запропоновані в рамках програми. Для українських студентів цей показник становить 22,5 %.

Біля 41 % студентів ЗВО країн – членів ЄС повідомили, що зіткнулися з мовними проблемами, для українських студентів цей показник становить 55,9 %.

За сімейними обставинами приблизно 46 % студентів з країн ЄС не змогли взяти участь у програмі Еразмус+, у той же час серед українських студентів цей показник складає 17,7 %.

На тлі розвитку інформаційного суспільства відбуваються зміни в системі інтернаціоналізації вищої освіти та науки. Відображення цього процесу ми можемо спостерігати на прикладі нових форм навчання. Так, останнім часом все більшого поширення набуває дистанційне навчання.

Перші навчальні онлайн курси з'явилися в США у 1982 році, коли Західний Інститут Поведінкових Наук у Каліфорнії відкрив Школу менеджменту та стратегічних досліджень. Школа використовувала комп'ютерні технології для надання програми дистанційної освіти керівникам бізнесу. У перші роки появи та поширен-

ня цієї форми навчання значну роль відігравала розробка інтернет-браузера. Повноцінні навчальні онлайн програми було створено 1998 року у Нью-Йоркському університеті та Каліфорнійському віртуальному університеті [14].

Дефініція «віртуальна мобільність» окреслена Регламентом Європейського Союзу щодо запровадження програми Еразмус+. У зазначеному документі віртуальна мобільність означає комплекс заходів, що підтримуються інформаційно-комунікаційними технологіями, включаючи електронне навчання, організоване на інституційному рівні [2].

Віртуальна мобільність, до якої можна віднести дистанційне навчання, є окремою формою отримання нових знань. Попри певні недоліки така форма навчання стає щораз популярнішим явищем, оскільки має ряд суттєвих переваг в організаційних та фінансових питаннях.

Збільшення інтересу до віртуальної мобільності пояснюється використанням сучасних інформаційних технологій, за допомогою яких формуються достатньо гнучкі схеми навчання. Це знаходить своє відображення на можливостях масштабування навчальних курсів та рівні фінансових витрат, пов'язаних з участю у освітньому процесі. Гнучкість компонентів віртуальної мобільності робить її доступною для багатьох студентів, які з різних причин не можуть бути фізично присутніми в іншому місті чи в іншій країні. Популярність такої форми навчання полягає в тому, що студенти можуть обрати для свого навчання більш зручний для них час, уникаючи повсякденної рутини.

Сучасні тенденції в освіті торкнулися й програми Еразмус+. Європейська асоціація університетів з дистанційного навчання (The European Association of Distance Teaching Universities (EADTU)) розробила інструменти для віртуального навчання, які сьогодні активно використовуються в рамках цієї програми. Основними елементами схеми навчання є:

- інституційна угода (договір між приймаючим університетом та університетом країни навчання студента-резидента);

- перелік дисциплін та онлайн курсів, який є додатком до інституційної угоди;

- анкета для студентів;

- тристороння угода про навчання (договір між приймаючим університетом, університетом країни навчання та студентом).

Угода також визначає механізм отримання й обліку кредитів відповідно до навчального плану та їхнього визнання у «домашньому» університеті. Це актуально для багатьох університетських програм, що не мають онлайн курсів і хочуть надати студентам більш широкі можливості

для міжнародного академічного досвіду.

Використання інструментів віртуальної освіти створює ефективний навчальний простір, об'єднавши викладачів та студентів з різних університетів та країн. Віртуальна мобільність зручний та найбільш персоналізований інструмент освіти, що включає такі форми: спільне навчання в онлайн-ових студентських спільнотах, віртуальні семінари, персональні та спільні віртуальні проекти, спільну дипломну роботу тощо.

Система масових відкритих онлайн курсів (МООС) – важливий інструмент розвитку та якості вищої освіти. В США, Європі та Австралії дистанційне навчання в інтернеті в основному забезпечується університетами відкритого та дистанційного навчання, однак все частіше і звичайні університети стають активними учасниками цієї ініціативи.

Розвиток дистанційного онлайн навчання є вагомим й перспективним чинником посилення конкурентоспроможності української освіти та зростання рівня її інтернаціоналізації.

Список використаних джерел:

1. *Waldinger F, Parey M. Studying Abroad and the Effect on International Labour Market Mobility: Evidence from the Introduction of ERASMUS.* URL: <https://academic.oup.com/ej/article-abstract/121/551/194/5079713?redirectedFrom=fulltext>.

2. Regulation (EU) No 1288/2013 of the European Parliament and of the Council of 11 December 2013 establishing «Erasmus+». URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32013R1288>.

3. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-19. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page>.

4. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. Дата оновлення: 01.01.2018. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

5. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011.

6. Erasmus Charter for Higher Education. URL: https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/resources/documents/applicants/higher-education-charter_en.
7. Financing Tips. The Erasmus Programme. URL: <http://www.european-funding-guide.eu/articles/financing-tips/erasmus-programme>.
8. Country factsheet: Ukraine. URL: https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/resources/documents/country-factsheet-ukraine_en.
9. Східне партнерство. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/ua/ukraine-eu/eu-policy/east-partnership>.
10. Про затвердження Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність : постановва Кабінету Міністрів України від 12 серпня 2015 р. № 579. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npras/248409199>.
11. Спільна декларація міністрів освіти Європи «Європейський простір у сфері вищої освіти». Болонья, 19 червня 1999 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_525.
12. Участь в програмах мобільності. URL: https://docs.google.com/forms/d/1cPC2RzK4twb2Q7_WBhYn4ML1Qet4bTspkFyZrT8OrJg/edit.
13. Improving the participation in the Erasmus Programme. URL: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/cult/dv/esstudyerasmus/esstudyerasmusen.pdf.
14. Online learning in higher education. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Online_learning_in_higher_education.

Konstantin Kuznetsov

Ph. D. (Public Administration), GRB project, Kyiv, Ukraine, axio@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4077-0881>

IMPLEMENTATION OF THE RIGHT TO ACADEMIC MOBILITY

Abstract. *The norms of international and Ukrainian legislation on academic mobility are investigated. The effectiveness of the program instruments within the framework of cooperation between Ukraine and other countries participating in the Eastern Partnership program with the EU countries during 2015–2018 was evaluated. The main components of the system for the realization of the right of Ukrainian students to academic mobility and barriers that can complicate this process are highlighted. A comparative assessment of the participation of Ukraine and some other countries in the Erasmus+ program has been made. It is proved that the effectiveness of the program in terms of realization of students' right to academic mobility is influenced by the following factors: compatibility of higher education systems, the procedure of credit calculation, language skills, financial issues, information support of this process. The definition of «virtual mobility» included in the EU Regulation is outlined. The role and prospects of development of the virtual form of education in higher education institutions against the background of the development of the information society development are determined. It is concluded that the development of online distance learning is a significant and promising factor in enhancing the competitiveness of Ukrainian education and increasing its level of internationalization.*

Keywords: *academic mobility, Bologna declaration, distance education, Erasmus+, right to mobility.*

References

1. Waldinger F, Parey M. (n. d.). *Studying Abroad and the Effect on International Labour Market Mobility: Evidence from the Introduction of ERASMUS*. Retrieved from <https://academic.oup.com/ej/article-abstract/121/551/194/5079713?redirectedFrom=fulltext>.
2. Regulation (EU). (2013). No. 1288/2013 of the European Parliament and of the Council of 11 December 2013 establishing «Erasmus+». Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32013R1288>.
3. Verkhovna Rada of Ukraine. (2017). *About education* (Act No. 2145-VIII, September 5). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#n1080> [in Ukrainian].
4. Verkhovna Rada of Ukraine. (2014). *About higher education* (Act No. 1556-VII, July 1). Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/print1450097250371062> [in Ukrainian].
5. EU, Ukraine. (2014). *Association agreement between Ukraine, of the one part, and the European Union, the European atomic energy community and its member states, of the other part*. Retrieved from http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 [in Ukrainian].
6. Erasmus Charter for Higher Education. (n. d.). Retrieved from https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/resources/documents/applicants/higher-education-charter_en.
7. Financing Tips. (n. d.). *The Erasmus Programme*. Retrieved from <http://www.european-funding-guide.eu/articles/financing-tips/erasmus-programme>.
8. Country factsheet: Ukraine. (n. d.). Retrieved from https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/resources/documents/country-factsheet-ukraine_en.
9. Eastern Partnership. (n. d.). Retrieved from <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/ua/ukraine-eu/eu-policy/east-partnership>.
10. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2015). *On approval of the Provision on the procedure for realization the right to academic mobility* (Decree No. 579, August 12). Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/248409199> [in Ukrainian].
11. European space for higher education (1999). *The Bologna Declaration of the European Ministers of Education* (June, 19).
12. Participation in mobility programs. (n. d.). Retrieved from https://docs.google.com/forms/d/1cPC2RzK4twb2Q7_WBhYn4ML1Qet4bTspkFyZrT8OrJg/edit [in Ukrainian].
13. Improving the participation in the Erasmus Programme. (n. d.). Retrieved from http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/cult/dv/esstudyerasmus/esstudyerasmusen.pdf.
14. Online learning in higher education. (n. d.). Retrieved from https://en.wikipedia.org/wiki/Online_learning_in_higher_education.